

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

СОЛОДКОВ АНДРІЙ АНДРІЙОВИЧ

УДК 343.195(477)

**ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ТА ПРАКТИКА ЗДІЙСНЕННЯ
ПРОВАДЖЕННЯ В СУДІ ПРИСЯЖНИХ В УКРАЇНІ**

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза;
оперативно-розшукова діяльність

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2015

Дисертація є рукописом.

Робота виконана на кафедрі кримінального процесу та оперативно-розшукової діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Міністерство науки і освіти України.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор **Шилю Ольга Георгіївна**, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, завідувач кафедри кримінального процесу та оперативно-розшукової діяльності, заслужений діяч науки і техніки України.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор **Кучинська Оксана Петрівна**, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, професор кафедри правосуддя юридичного факультету;

кандидат юридичних наук, доцент **Гловюк Ірина Василівна**, Національний університет «Одеська юридична академія», доцент кафедри кримінального процесу.

Захист відбудеться «12» листопада 2016 р. о 13 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.086.01 у Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 70.

Автореферат розіслано «19» листопада 2016 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

В.Ю. Шепітько

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Статтею 124 Конституції України встановлено, що народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через народних засідателів і присяжних. Судочинство провадиться суддею одноособово, колегією суддів чи судом присяжних (ст. 129 Конституції України). Вказані положення Основного закону визначили вектор подальшої законотворчої діяльності у напрямі створення і правового забезпечення функціонування суду присяжних. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» та Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) закріпили організаційні основи та процесуальний порядок здійснення правосуддя судом присяжних. Утім, аналіз законодавчої моделі суду присяжних та практики застосування цієї процесуальної форми дозволяють констатувати недосконалість чинного законодавства в цій частині, існування de-facto форми участі народу у здійсненні правосуддя, яка за своєю правовою природою не є судом присяжних, а крім передбаченого порядку відбору присяжних майже нічим не відрізняється від суду за участю народних засідателів, що раніше був передбачений законодавством України. Цим обумовлюється актуальність дослідження провадження в суді присяжних в Україні, яке має здійснюватися у комплексі із аналізом правової природи суду присяжних, з'ясуванням його сутнісних ознак та існуючих у світі правових моделей.

Розгляд питань суду присяжних є неможливим без вагомого спадку, який залишили видатні вчені минулого Є. В. Васильковський, С. І. Вікторський, Л.Є.Владимиров, М.В. Духовський, І.Н. Закревський, А. Ф. Коні, П.І.Люблінський, К.Ж.Миттермайер, С. А. Муромцев, Н.Н. Розін, І.Я.Фойницький та ін. Історії розвитку суду присяжних присвячено фундаментальне дослідження М.А. Чельцова-Бебутова.

В Україні організаційні та процесуальні аспекти суду присяжних розглянуто в роботах Ю.М. Грошевого, І. В. Гловюк, В.Д. Бринцева, А.Б.Войнарович, В.В. Городовенка, Л.М. Лобойка, С.О. Іваницького, В.С.Канцір, Р.О. Куйбіди, О.П. Кучинської, В.Т. Маляренка, М.М. Михеєнка, В. С. Кульчицького, В.Т. Нора, М.В. Оніщука, С.В. Прилуцького, О.Б.Прокопенка, І. О. Русанової, М.І. Сірого, О. В. Сидорчук, В.І.Теремецького, В. М. Тернавської, В.М. Тертишника, Р. О. Куйбіди, В.І.Шишкіна, С. Г. Штогуна, О.Г. Яновської та ін.

Окремо слід виділити роботи У. Бернама, В. Берхема, С. Теймана, Р.Уолкера, у яких досліджено правову природу суду присяжних та особливості функціонування його англо-американської моделі.

Вагомий внесок у розробку цієї проблеми зробили російські науковці Л.Б.Алексеева, Т.В. Апарова, К.Ф. Гуценко, Л.М. Карнозова, В.А.Лазарева,

І.Б. Михайловська, П.Л. Михайлов, С.А. Насонов, М.В. Немитіна, Н.В.Осіпова, С.А. Пашин, І.Л. Петрухін, А.В. Смирнов та ін.

Незважаючи на наявність значної кількості наукових досліджень, які тією чи іншою мірою стосуються заявленої проблематики, в Україні відсутнє комплексне дослідження провадження в суді присяжних. Це зумовило вибір теми дисертаційної роботи, визначило її основні напрями та спонукало до вирішення наукового завдання, зміст якого полягає у проведенні комплексного аналізу теоретичних основ і практики здійснення провадження в суді присяжних в Україні, науковому обґрунтуванні пропозицій, спрямованих на створення оптимальної нормативної моделі провадження в суді присяжних.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано на кафедрі кримінального процесу та оперативно-розшукової діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого в межах цільової комплексної програми «Судова влада: проблеми організації та діяльності» (номер державної реєстрації 0111U000957). Тема дисертації «Теоретичні основи та практика здійснення провадження в суді присяжних в Україні» затверджена вченою радою Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого 21 грудня 2012 р. (протокол № 4).

Мета й задачі дослідження. Метою роботи є отримання нових результатів у вигляді наукових висновків щодо сутності суду присяжних, його іманентних ознак, функціонування суду присяжних в Україні, а також вирішення теоретичних і практичних питань, пов'язаних із пошуком оптимальної нормативної моделі цієї форми участі народу у здійсненні правосуддя.

Для досягнення зазначеної мети ставилися такі основні задачі:

- розкрити правову природу суду присяжних та його сутнісні ознаки;
- з'ясувати сутність сучасних світових моделей суду присяжних;
- охарактеризувати правову модель суду присяжних, передбачену КПК України;

- дослідити правовий статус присяжного;

- визначити особливості провадження в суді присяжних за КПК України;

- на підставі проведеного дослідження, а також узагальнення правозастосовної практики виявити недоліки правового регулювання провадження в суді присяжних в Україні та сформулювати науково обґрунтовані пропозиції, спрямовані на його удосконалення.

Об'єктом дослідження є кримінальні процесуальні відносини, що виникають і розвиваються у зв'язку із здійсненням провадження в суді присяжних.

Предметом дослідження є теоретичні основи та практика здійснення провадження в суді присяжних в Україні.

Методи дослідження. У процесі дослідження застосовано систему методів наукового пізнання: порівняльно-правовий, статистичний, системно-структурний, абстрагування, моделювання, узагальнення та ін. Усі вони застосовані у взаємозв'язку, що сприяло досягненню всебічності, повноти й об'єктивності наукового пошуку, конкретності, обґрунтованості й узгодженості сформульованих у дисертаційному дослідженні висновків, достовірності отриманих результатів.

Порівняльно-правовий метод дозволив дослідити існуючі в світі моделі суду присяжних, здійснити їх порівняльний аналіз. Статистичним методом автор оперував у процесі дослідження правозастосовної практики та її узагальнення. Системно-структурний метод покладено до основи характеристики провадження в суді присяжних, його етапів та окремих процесуальних дій. Методи моделювання та абстрагування стали у нагоді при опрацюванні науково-теоретичних моделей змін до кримінального процесуального законодавства України з метою вдосконалення правової регламентації провадження в суді присяжних. Метод узагальнення надав можливості послідовно звести одиничні факти у єдине ціле та сформулювати обґрунтовані висновки, спрямовані на удосконалення законодавчого регулювання досліджуваних питань, подолання його колізій та прогалин.

Нормативно-правову та інформаційну основу дисертації склали: Конституція України; міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України; рішення Європейського суду з прав людини; Кримінальний процесуальний кодекс України; закони й підзаконні нормативно-правові акти України; судова практика; законодавство іноземних країн.

Теоретичним підґрунтям дисертаційної роботи послуговували наукові праці у галузі загальної теорії держави та права, конституційного, міжнародного права, судоустрою, кримінального процесу, психології та філософії.

Емпіричну базу дослідження становлять дані, отримані в результаті аналізу практики здійснення кримінального провадження судом присяжних (матеріали 50 кримінальних проваджень та понад 150 судових рішень (вироків і ухвал), постановлених під час провадження в суді присяжних), а також практика Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ і багаторічний власний досвід роботи автора професійним суддею.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертація є першою в Україні кваліфікаційною науковою працею, присвяченою комплексній розробці проблеми здійснення провадження в суді присяжних, у ході якої отримано нові результати у вигляді наукових висновків,

спрямованих на вирішення теоретичних і практичних питань, пов'язаних із пошуком оптимальної нормативної моделі провадження в суді присяжних. До найважливіших положень, що містять наукову новизну, слід віднести наступні.

Вперше:

- зроблено висновок про необхідність нормативного закріплення вимоги щодо складання нових списків кандидатів у присяжні не пізніше ніж за місяць до закінчення дії повноважень кандидатів у присяжні за попередніми списками;

- висловлено наукову позицію щодо розмежування правового статусу кандидата у присяжні та присяжного, у зв'язку з чим запропоновано ввести до нормативного регулювання порядку складання списків кандидатів у присяжні (ЗУ «Про судоустрій і статус суддів») та порядку формування складу суду присяжних (КПК) терміну «кандидат у присяжні» і відповідно унормувати його правовий статус;

- запропоновано нормативно передбачити положення про те, що ухвала суду про розгляд кримінального провадження судом присяжних є остаточною; подальша відмова обвинуваченого від розгляду кримінального провадження судом присяжних не приймається;

- з'ясовано, що недотримання передбаченого законом порядку роз'яснення обвинуваченому належного йому права на суд присяжних повинно розглядатися як істотне порушення вимог кримінального процесуального закону, що своїм правовим наслідком має порушення права на захист і права на справедливий суд. Запропоновано включити право на суд присяжних до змісту письмової пам'ятки про процесуальні права і обов'язки підозрюваного, обвинуваченого;

- обґрунтовано доцільність надання права учасникам судового провадження заяви присяжним невмотивованих відводів;

- аргументовано необхідність закріплення у КПК порядку визначення в підготовчому провадженні складу суду стосовно професійних суддів, які розглядатимуть кримінальне провадження за умови заяви обвинуваченим клопотання про розгляд його справи судом присяжних;

- доведено доцільність впровадження письмової форми голосування суддів і присяжних у нарадчій кімнаті, що забезпечуватиме незалежність присяжних при вирішенні питань, які підлягають розв'язанню при ухваленні рішення суду.

Удосконалено:

- теоретичні напрацювання щодо правових наслідків окремої думки судді та присяжного, що повинні полягати в її обов'язковій оцінці судом апеляційної інстанції і вирішенні питання перегляду судового рішення в порядку апеляційного провадження;

- наукову класифікацію обов'язків присяжних (кандидатів у присяжні) за критерієм їх функціонального призначення: (1) обов'язки під час формування колегії присяжних; (2) обов'язки під час судового розгляду; (3) обов'язки під час ухвалення рішення;

- наукові підходи до визначення порядку застосування заходів забезпечення безпеки присяжних, у зв'язку з чим аргументовано думку про доцільність передбачення в КПК підстав та порядку прийняття відповідного рішення уповноваженим суб'єктом.

Набули подальшого розвитку:

- наукова позиція, відповідно до якої, виходячи із положень Конституції України, вектор перспективного розвитку кримінального процесуального законодавства має бути спрямовано у напрямі запровадження в Україні суду присяжних з розмежуванням компетенції між колегією присяжних і професійним суддею (професійними суддями) стосовно вирішення питань факту і права;

- характеристика сутнісних ознак суду присяжних, що полягають у розмежуванні компетенції професійного судді (професійних суддів) і колегії присяжних стосовно вирішення питання події злочину і винуватості або невинуватості у його вчиненні обвинуваченого (підсудного); ухваленні присяжними вердикту, який, як правило, є невмотивованим; можливості скасування вердикту, як правило, лише за наявності істотних порушень процесуального законодавства;

- наукова позиція про те, що правовій природі суду присяжних відповідає лише його англо-американська (класична) модель. Континентальна модель суду присяжних умовно має таку назву в силу данини історичним традиціям;

- пропозиції щодо збільшення кількості присяжних, що перешкоджатиме здійсненню на них впливу з боку професійних суддів і сприятиме їх незалежності.

Практичне значення одержаних результатів. Викладені в дисертації висновки і пропозиції можуть бути використані: (а) у науково-дослідницькій сфері – для подальших досліджень провадження в суді присяжних; (б) у законотворчій діяльності – в процесі розробки і прийняття законів України про внесення змін до КПК в частині правового регулювання порядку провадження в суді присяжних; (в) у правозастосовній діяльності – для надання допомоги суддям і працівникам прокуратури; (г) у навчальному процесі – при викладанні курсу кримінального процесу та спецкурсів, підготовці підручників і науково-практичних посібників.

Апробація результатів дослідження. Дисертація виконана на кафедрі кримінального процесу та оперативно-розшукової діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, обговорена на спільному

засіданні кафедри кримінального процесу та кримінального процесу і оперативно-розшукової діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого 27 березня 2015 року та рекомендована до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук у спеціалізованій вченій раді Д 64.086.01 у Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого. Основні положення й висновки роботи були предметом обговорення на: Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції (27 листопада 2013 р., м. Одеса); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання підготовки фахівців у вищих навчальних закладах: досвід, проблеми, перспективи» (7-8 червня 2013 р., м. Чернігів), Міжнародній науково-практичній конференції «Правове життя сучасної України» (26-17 травня 2014 р., м. Одеса); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Судова реформа 1864 року в історії українського державотворення» (14 листопада 2014 р., м. Харків).

Публікації. Основні результати дисертації знайшли відображення у 6 статтях, опублікованих у фахових наукових виданнях (у тому числі – одна – у іноземному науковому виданні), і в тезах 4 доповідей на наукових і науково-практичних конференціях.

Структура дисертації зумовлена предметом, метою й завданнями дослідження. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, що містять 9 підрозділів і 2 пункти, списку використаних джерел (237 найменувань). Загальний обсяг рукопису дисертації становить 219 сторінок, з яких основний текст – 190 сторінок, список використаних джерел – 29 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовується актуальність обраної теми; стан її наукової розробки; зв'язок з науковими програмами, планами, темами; визначаються мета і задачі дослідження, його методологічна основа; розкривається наукова новизна та практичне значення отриманих результатів; надаються відомості щодо їх апробації.

Розділ 1. «Сучасні світові моделі суду присяжних» складається із 3-х підрозділів.

У **підрозділі 1.1. «Англо-американська модель як класична форма кримінального судочинства за участю присяжних»** досліджуються її сутнісні ознаки, які, незважаючи на наявність окремих організаційних та процесуальних особливостей у різних країнах, дозволяють створити про неї комплексне уявлення і виокремити її переваги та недоліки. Англо-американська (класична) модель суду присяжних передбачена законодавством більше тридцяти країн світу, зокрема, Великої Британії,

Сполучених Штатів Америки, Канади, Російської Федерації, Іспанії, Бельгії, Мальти та ін.

В англо-американській правовій традиції суд присяжних розглядає кримінальну справу в складі професійного(их) судді(в) та колегії присяжних засідателів, журі яких формується для кожної конкретної справи шляхом випадкової вибірки. Вердикт про винуватість чи невинуватість підсудного ухвалюється колегією присяжних без участі професійного судді. На основі вердикту присяжних, який не є вмотивованим, професійний суддя ухвалює вирок.

Аналіз висловлених у літературі наукових думок дозволив дійти висновку про те, що ця модель суду присяжних має як суттєві переваги, так і певні недоліки. Її безспірною перевагою є те, що саме в умовах класичного суду присяжних відпрацьовується технологія змагального процесу, що детермінує процесуальну активність сторін. Характерним для неї також є формування правової ідеології, у основі якої знаходиться презумпція невинуватості та права людини. Критика суду присяжних у його класичній моделі засновується на тому, що він має складну процедуру, високу економічну вартість, присяжні в ряді випадків неспроможні дати правильну оцінку встановленим у судовому розгляді фактам, через що досить високим є відсоток виправдувальних вироків, серед яких мають місце «нуліфікуючі» вердикти.

У **підрозділі 1.2. «Європейська (континентальна) модель участі народу у здійсненні правосуддя»** з'ясовуються та розкриваються її сутнісні ознаки як альтернативи класичній моделі суду присяжних, що була запроваджена у Європі і на сучасному етапі функціонує у Франції, Німеччині, Австрії, Італії, Данії, Греції, Республіці Казахстан та ін.

Принциповою особливістю континентальної моделі у всіх її різновидах є те, що для розгляду кримінальної справи створюється єдина колегія з числа професійних суддів та представників народу, які спільно вирішують питання як щодо винуватості або невинуватості підсудного (питання факту), так і стосовно кваліфікації злочину і покарання підсудного (питання права). Таким чином, на відміну від класичної моделі суду присяжних, ядром процесуальної конструкції якої є розмежування компетенції присяжних і професійних суддів, іманентною ознакою континентальної моделі є змішана колегія професійних і непрофесійних суддів. Також її характерними ознаками є ухвалення вмотивованого судового рішення; активність представників народу, які входять до колегії суду, у дослідженні доказів, наданих у судовому розгляді; проведення спільної наради з усіх питань, що підлягають вирішенню при розгляді кримінальної справи і ухваленні вироку, можливість оскарження вироку. Така модель участі представників народу у здійсненні правосуддя має своїх прихильників

і опонентів, основними аргументами критичної оцінки яких є відсутність самостійності присяжних при змішаній колегії, вплив професійного судді (суддів) на прийняття ними рішення, пасивна роль присяжних при ухваленні вироку.

У підрозділі 1.3 «Особливості суду присяжних за законодавством окремих країн на пострадянському просторі – Грузії, Республіки Казахстан і Російської Федерації» під кутом зору виявлених сутнісних ознак англо-американської і континентальної моделей суду присяжних здійснюється порівняльно-правовий аналіз законодавства Грузії, Республіки Казахстан і РФ, яким регулюється провадження в суді присяжних. Аргументується висновок про те, що на пострадянському просторі сприйняті та впроваджені як класична (Грузія, РФ), так і континентальна модель (Республіка Казахстан) суду присяжних, що не виключає часткової конвергенції процесуальної форми, яка знаходить прояв у впровадженні певних процедурних правил, характерних для іншої моделі.

Розглянуті наукові позиції, стан дискусій навколо розвитку суду присяжних дали підстави стверджувати, що суд присяжних неоднозначно сприймається як у західному науковому дискурсі, так і на пострадянських теренах. Незважаючи на наявність різних, іноді полярних за змістом позицій фахівців з приводу доцільності збереження у законодавстві процесуальної форми судового розгляду кримінальної справи судом присяжних, вона продовжує існувати і отримує подальший розвиток.

Розділ 2. «Правовий статус присяжного за законодавством України» містить два підрозділи, які присвячені дослідженню окремих елементів правового статусу присяжного.

У підрозділі 2.1. «Вимоги до присяжного. Порядок формування списків присяжних» аналізується нормативна дефініція присяжного, сформульована у ст. 58 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів», і звертається увага на необхідність поновлення раніше передбаченого у ній положення про те, що присяжні під час розгляду і вирішення справ користуються повноваженнями судді, оскільки воно притаманно змішаній колегії суду присяжних, передбаченій КПК.

Розглядається порядок формування списків присяжних, у контексті чого аргументується пропозиція щодо складання нових списків присяжних не пізніше, ніж за місяць до закінчення повноважень присяжних за попередніми списками. Відзначається, що обов'язковими умовами включення громадянина до списку присяжних є його відповідність вимогам, що містяться в законі, а також надання ним згоди бути присяжним. Остання означає, що особа свідомо погодилася брати участь у здійсненні правосуддя, а тому і бути суб'єктом прав, обов'язків і відповідальності за невиконання чи неналежне виконання цієї функції. Перелік обставин, які виключають

включення громадянина до списку присяжних, пропонується доповнити особами, які є підозрюваними або обвинуваченими у вчиненні кримінального правопорушення, що, на думку дисертанта, апriorі ставить під сумнів неупередженість такої особи.

У підрозділі 2.2. «Права, обов'язки та відповідальність присяжного» розкриваються окремі елементи правового статусу присяжного, який визнається спеціальним правовим статусом, що дозволяє йому здійснювати функцію правосуддя. Встановлено необхідність розмежування правового статусу кандидата у присяжні та присяжного. Громадянин України набуває статус кандидата у присяжні з моменту внесення його до списку кандидатів у присяжні; статус присяжного - з моменту складання присяги. У зв'язку з цим аргументовано пропозицію при правовому регулюванні порядку складання списків присяжних, порядку виклику до суду осіб, які внесені до цих списків, а також порядку відбору присяжних оперувати терміном «кандидат у присяжні».

Значається, що на відміну від законодавства України, за яким суд присяжних діє у складі двох професійних суддів і трьох присяжних, у багатьох країнах світу до його складу залучається один (два) професійний суддя і від 6 до 12 присяжних. Суттєва кількісна перевага присяжних у складі колегії суду має важливе практичне значення, оскільки таке співвідношення професійних і непрофесійних суддів є одним із факторів, що перешкоджає зловживанню професійними суддями дискреційними повноваженнями та створює належні умови для ухвалення законного, обгрунтованого і справедливого судового рішення. Зважаючи на це, автором обстоюється наукова позиція щодо доцільності збільшення кількості присяжних і внесення відповідних змін до КПК.

Досліджено процесуальні права і обов'язки кандидата у присяжні і присяжного, а також гарантії здійснення ним правосуддя. Ґрунтуючись на існуючих у науці кримінального процесу класифікаціях обов'язків присяжного і виходячи із їх функціонального призначення, автором запропоновано їх поділ за наступними класифікаційними групами: 1) обов'язки під час формування колегії присяжних; 2) обов'язки під час судового розгляду; 3) обов'язки під час ухвалення рішення суду присяжних.

Розділ 3. «Особливості провадження в суді присяжних за законодавством України» складається з 2-х підрозділів.

У підрозділі 3.1. «Особливості підготовчого провадження в суді присяжних» з'ясовується специфіка судового провадження на його першому етапі у випадку надходження до суду кримінального провадження щодо злочинів, за вчинення яких передбачено довічне позбавлення волі. В цьому контексті особлива увага приділена аналізу порядку роз'яснення обвинуваченому права на суд присяжних. Визнано, що таке роз'яснення є

гарантією забезпечення права на справедливий суд, у зв'язку з чим невиконання прокурором вимоги закону щодо роз'яснення цього права підозрюваному має бути підставою повернення судом обвинувального акту прокурору; невиконання цієї вимоги судом повинно розцінюватися як істотне порушення вимог кримінального процесуального закону, що є безумовною підставою для скасування вироку. Визнається за необхідне доповнити перелік прав підозрюваного, обвинуваченого, закріплений статтею 42 КПК, правом на суд присяжних і зазначення його у пам'ятці про процесуальні права і обов'язки підозрюваного, обвинуваченого.

Відзначається необхідність вирішення в законі питання можливих правових наслідків відмови обвинуваченого від розгляду його справи судом присяжних після постановлення ухвали за його клопотанням про розгляд кримінального провадження судом присяжних. На думку дисертанта, така ухвала має бути остаточною; подальша відмова обвинуваченого від застосування цієї процесуальної форми здійснення правосуддя не повинна прийматися.

Досліджуються особливості порядку визначення у підготовчому провадженні складу суду стосовно професійних суддів, які розглядатимуть кримінальне провадження судом присяжних за умови заяви обвинуваченим відповідного клопотання. У зв'язку з цим відзначається відсутність такої процедури в законі, що визнано прогалиною правового регулювання, яка має бути усунута.

У *підрозділі 3.2. «Особливості судового розгляду в суді присяжних»* досліджено специфіку процесуальної форми судового розгляду в суді присяжних. У *пункті 3.2.1. «Процесуальний порядок відбору присяжних»* висновується, що відбір присяжних являє собою процедуру, яка включає сукупність організаційних і процесуальних заходів, спрямованих на формування такого складу суду з числа громадян України, які здатні чесно і неупереджено судити про обставини вчиненого злочину та ухвалити законний, обґрунтований і справедливий вирок. З урахуванням практики Європейського Суду з прав людини розглядаються особливості дотримання стандарту «створення суду на підставі закону» при формуванні складу суду присяжних.

При дослідженні порядку відбору присяжних окрему увагу приділено процедурі опитування кандидатів у присяжні, яка, видається, має регулювати: (а) черговість опитування кандидатів у присяжні; (б) тривалість опитування; (в) порядок постановки запитань, а саме чи будуть сторони, потерпілий мати право опитувати кандидатів у присяжні індивідуально або ж всі питання повинні бути звернені до всієї групи кандидатів; (г) право головуєчого зняти питання учасника судового провадження провокаційного або образливого характеру тощо.

З'ясовується питання щодо кола учасників судового провадження, які мають право ставити присяжним запитання. Незважаючи на відсутність у ч. 3 ст. 387 КПК захисника, законного представника обвинуваченого, а також представника та законного представника потерпілого, зроблено висновок про те, що ці особи мають таке право, оскільки за правилами статей 44, 46, 58, 59 КПК вони користуються процесуальними правами особи, інтереси якої вони представляють, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо обвинуваченим, потерпілим.

Розглянуто сутність відводу як процесуального засобу формування складу суду, який відповідає стандарту неупередженого, його види (вмотивований і невмотивований), а також особливості порядку та практика вирішення питання про відвід у суді присяжних.

У *пункті 3.2.2. «Особливості дослідження доказів у суді присяжних»* звертається увага на те, що одним із найважливіших факторів, під впливом якого формується особисте переконання присяжних з питань вчиненого кримінального правопорушення та винуватості обвинуваченого, є докази, які надаються в суді сторонами. Контекстно відмічається неможливість проведення скороченої процедури судового розгляду (ч. 3 ст. 349 КПК), що, на думку дисертанта, має бути передбачено законом. Аналізуються рівні пізнавальної інформації, яку отримують присяжні під час розгляду справи: 1) інформація про обставини вчиненого злочину (яка отримується безпосередньо при дослідженні доказів); 2) інформація про норми права і правила оцінки доказів (яка отримується від головуєчого); 3) інформація про оцінку сторонами обставин вчиненого злочину і досліджені в суді докази (яка отримується в процесі судових дебатів).

Зазначається, що передбаченій КПК моделі суду присяжних притаманна процесуальна активність присяжних, яка, серед іншого, знаходить свій прояв у їх можливості ставити запитання учасникам судового провадження. Найбільш доцільною формою таких запитань визнається письмова, що створює умови для можливого зняття питання головуєчим (якщо воно, наприклад, не стосується цього кримінального провадження чи має образливий характер), а також забезпечує для учасників судового процесу анонімність автора поставленого питання, що, в свою чергу, сприятиме забезпеченню безпеки присяжного.

Зроблено висновок, що передбачений КПК порядок спільного вирішення присяжними разом із професійними суддями питання щодо визнання фактичних даних недопустимими як докази містить певні «ризики» щодо перетворення присяжних у пасивних учасників процесу здійснення правосуддя, які апіорі (в силу відсутності у них спеціальних знань) вимушені підтримувати позицію професійних суддів. Крім того, як свідчить правозастосовна практика, присяжні часто знаходяться під впливом таких